

NEKE SOCIODEMOGRAFSKE I KONTEKSTUALNE ODREDNICE NACIONALNOG PONOSA

Ivana FERİĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.356.4
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 23. 6. 1999.

Ovim se radom nastoji odgovoriti na pitanje: je li nacionalni ponos tradicionalni osjećaj koji se javlja isključivo u rijetkim kriznim situacijama, ili je riječ o trajnom općepozitivnom stavu prema vlastitoj državi i naciji? Analizirane su razlike u iskazanom nacionalnom ponosu s obzirom na neke socio-demografske, odnosno kontekstualne značajke: spol, dob, naobrazbu, veličinu naselja te stupanj izloženosti ratnim stradanjima. Rezultati pokazuju da je iskazani stupanj nacionalnog ponosa značajno niži kod pripadnika mladih naraštaja, onih višeg stupnja izobrazbe te da je obrnuto proporcionalno povezan sa stupnjem razvijenosti (urbaniziranosti) naselja u kojem ispitanik živi. Usporedbom rezultata dobivenih u 24 zemlje utvrđeno je da stupanj nacionalnog ponosa ovisi u određenoj mjeri o nacionalnoj političkoj povijesti, postignućima zemlje i njezinoj aktualnoj poziciji u svijetu. Međutim, nema jasnih naznaka da razlike u iskazanom stupnju nacionalnog ponosa proizlaze isključivo iz razlika u političkim režimima ili načinima uspostave različitih nacija-država, niti dobivene razlike mogu biti pripisane isključivo razlikama u stupnju ekonomskog razvoja.

✉ Requests for reprints should be sent to Ivana Ferić,
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1,
10000 Zagreb, Croatia. E-mail: ivana.feric@ipdi.hr

UVOD

Nacionalni ponos – osjećaj poštovanja i ponosa prema vlastitoj naciji relativno je zanemaren u suvremenim društvenim znanostima. Tematika je to koja zaokuplja pozornost uglavnom teoretičara (ponajviše antropologa i povjesničara te ponešto so-

ciologa i politologa), dok se sustavnim empirijskim istraživanjima nacionalnog ponosa bavi tek manji broj autora.

Nacionalni ponos povezan je s osjećajima patriotizma i nacionalizma, no valja ukazati na razliku koja među njima postoji. Patriotizam, za razliku od nacionalnog ponosa, uz veliku ljubav prema domovini uključuje i predanu odanost te spremnost na obranu vlastite zemlje, odnosno, kako to Hobsbawm (1993.) naziva: "spremnost da se umre za domovinu".¹ Nadalje, i nacionalni ponos i patriotizam treba razlikovati od nacionalizma (kojemu se nerijetko pripisuju loši predznaci), a pogotovo od šovinizma ili agresivnog nacionalizma. Nacionalni ponos odražava isključivo individualne osjećaje ponosa prema vlastitoj naciji. Nacionalizam, pak, te osjećaje povezuje s ideologijom jedinstva među članovima nacije naglašavanjem njezine prošlosti, teritorijalne opstojnosti i kulturne jedinstvenosti. Takva je ideologija nadasve funkcionalna za nacionalnu zajednicu, jer djeluje kao integrirajući centripetalni mehanizam, omogućuje prevladavanje unutarnjih konflikata (poticanje nacionalnih osjećaja može poslužiti prikrivanju potencijalnih problema unutar društva) te integraciju na nacionalnoj osnovi u određenim konfliktnim situacijama s vanjskim skupinama (Šiber, 1998.). No, vrlo lako pozitivni, humanistički i univerzalno prihvatljivi ciljevi ove ideologije mogu poprimiti agresivno-šovinističke elemente pretpostavljene superiornosti jedne nacije nad drugima i negativne, diskriminacijske stavove prema vlastitim manjinama i drugim nacijama.

Nacionalni ponos jedna je od komponenti nacionalnog identiteta. Nacionalni identitet odražava simboličko-kognitivnu i emocionalnu vezanost građana uz njihovu državu, a najčešće se definira kao svijest o pripadnosti određenoj nacionalnoj skupini koja uključuje i postojanje zajedničkih vjerovanja, vrijednosti i ciljeva. U svakoj od nacija postoji određen (manji) broj vjerovanja i vrijednosti u svezi s kojima postoji konsenzus koji karakteriziraju društvo kao takvo. Prema mišljenju Rosea (1984.), nacionalni ponos je jedna od takvih temeljnih političkih vrijednosti; trajna nacionalna značajka i vrijednost koja ujedinjuje građane neke zemlje; naziva ga "normom kojoj se svi konformiraju". Inglehart (1990.) i Dogan (1998.) pak, pišu o trendu opadanja nacionalizma, patriotizma i nacionalnog ponosa u zapadnoeuropskim zemljama od 70-ih godina nadalje, povezujući ga s porastom individualističkih i postmaterijalističkih vrijednosti kod mlađih naraštaja, rođenih u razdoblju porasta masovne izobrazbe. Izobrazba otvara pojedinca prema sekundarnim strukturama društva i prema širim perspektivama svjetske scene. Naobraženiji, postmaterijalisti, više izražavaju ideje kozmopolitizma po kojima ne postoje nikačke, ni državne ni nacionalne, granice niti specifičnosti i osobine koje treba poštivati, pa su stoga skloniji manje izražavati nacionalne osjećaje (Rose, 1984.; Haller, 1997; Dogan, 1998.).

Razlike u intenzitetu izraženoga nacionalnog ponosa između starijih naraštaja (rođenih prije Prvoga svjetskog rata ili između dva rata) i mlađih naraštaja (rođenih poslije Drugoga svjetskog rata) neki od autora (Rose, 1984.; Smith i sur., 1998.) objašnjavaju proživljenim ratnim iskustvom i borbom za slobodu vlastite domovine. Prihvatimo li takvo objašnjenje, za očekivati je da se u Hrvatskoj, osim generacijskih razlika izazvanih ratnim iskustvom, jave i razlike s obzirom na jačinu proživljenoga traumatskog iskustva tijekom Domovinskog rata.

Sljedeći čimbenik koji bi mogao utjecati na razlike u izraženom nacionalnom ponosu jest spol. Smith (1998.) smatra da bi muškarci trebali više izražavati osjećaje nacionalnog ponosa, patriotizma pa i nacionalizma, zbog svojih izraženijih patrijarhalnih stavova te stoga što oni, više nego žene, podržavaju konzervativnu ideologiju, vojne programe i kaznenu politiku.

Konačno, Haller (1997.) navodi da bi se i veličina, odnosno urbaniziranost naselja mogla pokazati kao jedan od elemenata koji bi djelovali na pojavu razlike u iskazanom nacionalnom ponosu. Stanovnici manjih mjesta imaju nešto izraženije tradicionalne i kolektivističke vrijednosti i stavove, pa bi stoga i nacionalni ponos (kao jedna od tradicionalnih vrijednosti) u njih mogao biti izraženiji.

Nacionalni ponos je i odraz nacionalne povijesti; stvaranje države i nacionalni ponos idu usporedo, međusobno se jačajući. Stoga borba za vlastitu nacionalnu nezavisnost može imati dugotrajan pozitivan učinak na nacionalni ponos (Haller, 1997.). U zemljama koje su izborile vlastitu nezavisnost nacionalni bi ponos trebao biti veći – zajednička borba protiv nametnutog ugnjetavanja ojačava osjećaj pripadnosti i zajedništva. Nadalje, vojno-politička povijest nacije i njezina sudbina u ratovima igrat će također važnu ulogu u stvaranju slike o vlastitoj naciji i nacionalnom ponosu. Ako neka (još k tome velika i snažna) nacija izgubi rat – pogotovo onaj koji je bio pokrenut s ciljem agresivnog prisvajanja tuđeg teritorija, kako bi se proširio vlastiti – to može rezultirati znatnim padom nacionalnog ponosa i trajnim osjećajem srama (Haller, 1997.; Smith i sur., 1998.).

Nacionalni ponos temelji se na kulturno-povijesnim, ali i ekonomsko-političkim značajkama zemlje. Sukladno tome, mogu se razlikovati dva aspekta nacionalnog ponosa: kulturno-povijesni nacionalni ponos odnosi se na povijesnu baštinu, umjetnička i znanstveno-tehnološka postignuća, dok se ekonomsko-politički nacionalni ponos odnosi na politički sustav i institucije, ekonomiju, društveno uređenje, sustav socijalne skrbi i međunarodni prestiž zemlje.² U demokratski ustrojenim zemljama u kojima građani nastoje i mogu aktivno sud-

jelovati u rješavanju društveno-političkih pitanja te iskazuju zanimanje za budućnost i sudbinu svoje zemlje, nacionalni bi ponos trebao biti jače izražen nego u zemljama autoritarnog ili totalitarnog režima.

Vlade zemalja koje imaju ekonomske resurse nastoje osigurati svojim građanima besplatnu formalnu izobrazbu, mirovine, zdravstveno osiguranje, a u industrijskim društvima i socijalnu skrb za nezaposlene. Od takvih se beneficija očekuje da proizvedu općepozitivan stav u građana. One, naime, mogu snažno utjecati na osjećaj pripadnosti državi i potrebe poštivanja građanskih obveza, a istodobno postaju i načinom posredovanja u stvaranju nacionalnog identiteta. No, ekonomske teškoće koje posljednjih godina širom svijeta zahvaćaju brojne zemlje potiču pitanje – koliko su države zapravo u mogućnosti pružiti građanima ono što oni žele i očekuju. Vlade ekonomski dobrostojećih i međunarodno snažnih država mogu i materijalno i emocionalno prizvati podršku svojih građana, no pitanje je dolazi li do opadanja nacionalnog ponosa u ekonomski nesigurnim i međunarodno slabašnim zemljama koje više nemaju moć za "kupovanje" naklonosti i lojalnosti.

CILJ RADA

Cilj ovog rada jest utvrditi što građani Hrvatske misle o svojoj zemlji i koliko su ponosni na nju, odnosno možemo li u Hrvatskoj govoriti o sveprisutnosti nacionalnog ponosa koji izražava apsolutna većina građana. Zatim, provjeriti postoje li razlike u iskazanom intenzitetu nacionalnog ponosa s obzirom na neke sociodemografske, odnosno kontekstualne značajke: spol, dob, naobrazbu, veličinu naselja te život u području koje je više, odnosno manje bilo izloženo ratnim stradanjima. Konačno, kako bi se pokušalo odgovoriti na pitanje odražava li nacionalni ponos nacionalnu političku povijest te ovisi li on o ekonomskoj moći i međunarodnom značenju i utjecaju zemlje u svijetu, bit će prikazani i analizirani rezultati dobiveni u 23 zemlje i uspoređeni s rezultatima dobivenima u Hrvatskoj.

METODA I INSTRUMENTI

Dosadašnji radovi s temom nacionalnog ponosa temelje se uglavnom na rezultatima dobivenim iz istraživanja društveno-političkih vrijednosti u kojima je u anketni upitnik, između ostalih, uključeno i pitanje o nacionalnom ponosu koje je glasilo: "Koliko ste ponosni na svoju zemlju?" (*World Value Survey*, provedeno 1981. u 15 zemalja; prema Inglehart, 1990.) odnosno: "Koliko ste ponosni što ste državljanin ove zemlje?" (*New Democracies Barometer V*, provedeno 1998. u 12 istočnoeuropskih zemalja; prema Rose i sur. 1998.).

No, kad istražujemo neki kompleksan i višedimenzionalan koncept kao što je nacionalni ponos, prilično je nesigurno osloniti se na odgovore samo jednog pitanja, jer se pri tome javlja problem pouzdanosti takve mjere. Stoga je u ovom istraživanju upotrijebljen niz pitanja koja čine dvije ljestvice nacionalnog ponosa, a čiji se rezultati mogu sažeti u obliku aditivnog indeksa, pri čemu viši rezultat odražava veći nacionalni ponos i obrnuto. Prva ljestvica (nazvana Opći nacionalni ponos) sastoji se od 5 čestica povezanih s patriotizmom, nacionalnom superiornošću i odanošću naciji. Minimalni mogući rezultat na ljestvici je 5 (kada je za svaku od tvrdnji dan odgovor "uopće se ne slažem"), a maksimalni 25 (za svaku tvrdnju dan je odgovor "u potpunosti se slažem"). Druga ljestvica (Nacionalni ponos u specifičnim postignućima) ispituje koliko je ispitanik ponosan na vlastitu zemlju u 10 područja. Raspon mogućih rezultata kreće se od 10 (ni najmanje ponosan) do 50 (vrlo ponosan u svim područjima). Rabljene ljestvice nacionalnog ponosa, kao i dio podataka prikazanih u ovom radu, dobiveni su iz istraživanja koje je 1995. proveo International Social Survey Program. ISSP bavi se međunarodnim komparativnim istraživanjima društveno-političkih stavova, a istraživanja se provode svake godine u (sada već) 29 zemalja članica. Istraživanje pod nazivom *Aspekti nacionalnog identiteta* u kojemu su istraživana područja: nacionalni identitet, nacionalizam, nacionalni ponos, globalizam i ksenofobija provedeno je 1995. godine u 23 zemlje (među kojima nije bila Hrvatska), na reprezentativnim probabilističkim stratificiranim uzorcima punoljetnog stanovništva.

U Hrvatskoj je istraživanje provedeno usmenom anketom tijekom listopada 1998. godine na reprezentativnom, troetapno stratificiranom probabilističkom uzorku punoljetnog stanovništva. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 3 523 ispitanika. Anketiranje su obavili stručno osposobljeni suradnici izravnim razgovorom u kućanstvima s unaprijed pripremljenog popisa adresa Državnog zavoda za statistiku, u sklopu istraživanja javnog mnijenja kojim je provjeravan odnos prema tekućoj društvenoj i političkoj problematici.

OBRADA REZULTATA

Prema pouzdanosti, iskazanoj kao Cronbachov alfa koeficijent unutarne konzistencije, obje ljestvice su slične i imaju zadovoljavajuću pouzdanost. Kod ljestvice općega nacionalnog ponosa ona je nešto niža i iznosi 0,76, a kod ljestvice nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima ona iznosi 0,86.

Odgovori na pojedinačne tvrdnje su prije obrade reskalirani tako da su poredani po intenzitetu, od najmanjeg do najvećeg, a odgovorima "Ne znam, ne mogu ocijeniti" pridružene su srednje numeričke vrijednosti. S obzirom na to da su obje ljestvice koncipirane na način da viši rezultat odražava veći na-

cionalni ponos, negativna tvrdnja u prvoj ljestvici (koja glasi: "Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske") obrnuto je kodirana tako da je oznaka "1" pridružena odgovoru "U potpunosti se slažem", a oznaka "5" odgovoru "Uopće se ne slažem".

Kao nezavisne varijable rabljene su: spol ispitanika, dob, školska sprema, tip naselja te izloženost ratnim stradanjima. Ispitanici su prema dobi podijeljeni u četiri skupine: rođeni u razdoblju između 1910. i 1930.; zatim između 1931. i 1950.; pa između 1951. i 1964.; te 1965. i kasnije. Ovaku su kategorizaciju u svojim radovima koristili Haller (1997.) i Smith i sur. (1998.), stoga je ona preuzeta od njih kako bi bila omogućena usporedba dobivenih rezultata.

Školska sprema (naobrazba) ispitanika mjerena je na ljestvici od osam stupnjeva koji su pri obradi svedeni na tri stupnja: niža, srednja i viša školska sprema.

Za određivanje tipa naselja rabljena je Vreskova tipologija urbanizacije naselja (Vresk, 1982.-83.) prema kojoj se na osnovi četiri relevantna obilježja (veličina naselja, udio poljoprivrednog stanovništva, udio kućanstva bez poljoprivrednoga gospodarstva te postotni udio radnika-mještana koji rade u istom mjestu) naselja razvrstavaju u četiri kategorije: gradska naselja, jače urbanizirana, slabije urbanizirana i ostala naselja.

Izloženost ratnim stradanjima operacionalizirana je kao binarna varijabla rezidencijalnog statusa ispitanika u naselju koje je za vrijeme Domovinskog rata bilo pod okupacijom ili je bilo udaljeno od crte bojišnice manje od 20 km te je time bilo izloženo stalnoj prijetnji granatiranja i u pojedinim razdobljima rata stvarno granatirano.

Za procjenu međusobnog odnosa sociodemografskih varijabli i izraženoga nacionalnog ponosa izračunate su analize varijance po nezavisnim dimenzijama. Provjera osnovnih relacija obavljena je jednosmjernom analizom varijance. Kontekstualni utjecaj izloženosti ratnim stradanjima provjeravan je analizom varijance uz kontrolu učinka ostalih nezavisnih varijabli.

U drugom su dijelu istraživanja prikazani rezultati dobiveni ISSP-ovim istraživanjem u 23 zemlje. S obzirom na trenutno dostupne podatke, rezultati ISSP-ovog istraživanja i istraživanja provedenog u Hrvatskoj uspoređeni su na razini rangova prosječnih skalnih vrijednosti i postotaka odgovora "ponosan" i "vrlo ponosan", odnosno "uglavnom se slažem" i "u potpunosti se slažem".

REZULTATI I RASPRAVA

U tablici 1. prikazan je stupanj slaganja s pojedinim tvrdnjama ljestvice općega nacionalnog ponosa. "Radije bih bio državljanin Hrvatske nego ijedne druge zemlje na svijetu" tvrdnja je s kojom se (u potpunosti ili uglavnom) slaže čak 76 posto ispitanika, a 56 posto ih smatra da svoju zemlju treba podržavati čak i kada griješi. No, iako apsolutna većina ispitanika

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 545-565

FERIĆ, I.: NEKE...

ka izražava snažno pozitivne nacionalne osjećaje, oni pritom ipak nisu nekritični – 28 posto ih smatra da danas postoje stvari zbog kojih se stide Hrvatske. Dobiveni rezultati, također, ne ukazuju na pretjerano izražavanje nacionalističko-šovinističkih ideja pretpostavljene superiornosti Hrvata i Hrvatske nad drugim nacijama – tek manji broj ispitanika slaže se s takvim tvrdnjama (11 posto ih se u potpunosti slaže s tvrdnjom da bi svijet bio bolji kada bi ljudi iz drugih zemalja bili sličniji Hrvatima, a 15 posto da je, općenito govoreći, Hrvatska bolja od većine drugih zemalja). Dobiveni rezultati sukladni su onima što ih je 1998. u istraživanju *New Democracies Barometer V* dobio Centre for Study of Public Policy (Rose i sur., 1998.). Istraživanje je provedeno u 12 istočnoeuropskih zemalja, a u Hrvatskoj je na uzorku od 1000 ispitanika 54 posto njih odgovorilo da su "vrlo ponosni", a 26 posto "donekle ponosni" što su državljanima ove zemlje.

● TABLICA 1
Koliko se slažete sa
svakom od ovih
tvrdnji: (N=3523)

	Postotak ispitanika
<i>Radije bih bio državljanin Hrvatske nego ijedne druge zemlje na svijetu.</i>	
U potpunosti se slažem	50,4
Uglavnom se slažem	25,2
Niti se slažem, niti se ne slažem	14,3
Uglavnom se ne slažem	5,6
Uopće se ne slažem	4,5
<i>Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske.</i>	
U potpunosti se slažem	8,0
Uglavnom se slažem	20,2
Niti se slažem, niti se ne slažem	23,5
Uglavnom se ne slažem	23,1
Uopće se ne slažem	25,2
<i>Svijet bi bio bolji kad bi ljudi iz drugih zemalja bili sličniji Hrvatima.</i>	
U potpunosti se slažem	11,2
Uglavnom se slažem	18,0
Niti se slažem, niti se ne slažem	36,3
Uglavnom se ne slažem	18,0
Uopće se ne slažem	16,5
<i>Općenito govoreći, Hrvatska je bolja zemlja od većine drugih zemalja.</i>	
U potpunosti se slažem	15,3
Uglavnom se slažem	23,2
Niti se slažem, niti se ne slažem	30,8
Uglavnom se ne slažem	17,8
Uopće se ne slažem	12,9
<i>Ljudi bi trebali podržavati svoju zemlju čak i kada griješi.</i>	
U potpunosti se slažem	30,2
Uglavnom se slažem	26,1
Niti se slažem, niti se ne slažem	19,4
Uglavnom se ne slažem	12,7
Uopće se ne slažem	11,6

S obzirom na postignuća u specifičnim područjima (tablica 2.), Hrvati su najviše ponosni na svoja postignuća u sportu (90 posto ispitanika), na svoje oružane snage (82 posto) i svoju povijest (82 posto). Izvor ponosa su i postignuća u umjetnosti i književnosti (64 posto) te znanstvena i tehnološka postignuća (48 posto). Navedena područja opisuju kulturno-povijesnu dimenziju nacionalnog ponosa, a dobiveni rezultati sukladni su polaznim pretpostavkama. Hrvatska je izborila pobjedu u teškom ratu za vlastitu nacionalnu nezavisnost i stvaranje vlastite države, a ta je borba imala i ima odraz na osjećaj pripadnosti i zajedništva i, dakako, nacionalni ponos.

Svijest o jedinstvu hrvatskoga kulturnog bića opstoji kroz stoljeća, a iskazuje se u hrvatskom pjesništvu, povjesničtvu i kulturi, a vrlo visoko izražen nacionalni ponos s obzirom na postignuća u sportu najvjerojatnije je rezultat činjenice da je terensko ispitivanje rađeno nekoliko mjeseci nakon svjetskoga nogometnog prvenstva na kojem je hrvatska reprezentacija osvojila senzacionalno treće mjesto.

Druga, ekonomsko-politička dimenzija nacionalnog ponosa nije u Hrvatskoj jače izražena i očito odražava aktualne gospodarske, socijalne i političke probleme (ponajprije zabrinjavajuće loše stanje gospodarstva i relativno nizak životni standard). Naime, 46 posto ispitanika izjavljuje da nije ponosno na Hrvatsku s obzirom na njezinu korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama; 52 posto njih nije ponosno na njezin način provođenja demokracije, a čak 67 posto na njezina gospodarska postignuća i sustav socijalne skrbi.

● TABLICA 2
 Koliko ste ponosni na Hrvatsku s obzirom na: (N= 3523)

	Vrlo ponosan	Donekle ponosan	Ne osobito ponosan	Uopće ni sam ponosan	Ne znam, ne mogu ocijeniti
	Postotak ispitanika				
- njezin način provođenja demokracije	11,0	28,5	31,2	20,9	8,3
- njezin politički utjecaj u svijetu	9,5	29,2	31,8	18,4	11,2
- njezina gospodarska postignuća	5,0	20,3	33,2	33,4	8,1
- njezin sustav socijalne skrbi	4,8	20,8	33,3	33,2	7,9
- njezina znanstvena i tehnološka postignuća	11,1	36,3	23,4	11,6	17,6
- njezina postignuća u sportu	64,0	26,0	3,0	1,2	5,8
- njezina postignuća u umjetnosti i književnosti	23,7	40,4	13,3	3,8	18,8
- njezine oružane snage	50,0	32,4	7,1	2,5	8,0
- njezinu povijest	49,7	32,0	7,6	2,1	8,5
- njezinu korektnost i jednakost u odnosu prema svim društvenim skupinama	13,5	26,4	25,7	19,9	14,5

Kao odgovor na drugi postavljeni problem ovoga rada provedena je provjera utjecaja sociodemografskih i kontekstualnih varijabli na izraženost nacionalnog ponosa. Jednosmjernom analizom varijance provjerena je međuzavisnost svake od ljestvica nacionalnog ponosa u odnosu na nezavisne varijable: spol ispitanika, dob, školska sprema i tip naselja u kojem ispitanik živi. Rezultati analiza prikazani su u tablici 3.

		suma kvadrata	df	MS	F omjer	značajnost
Spol						
ljestvica općega nacionalnog ponosa	među skupinama	0,09	1	0,09	0,0045	p>0,1
	unutar skupina	67257,82	3423	19,65		
	ukupno	67257,91	3424			
ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima	među skupinama	15,31	1	15,31	0,2462	p>0,1
	unutar skupina	210180,58	3381	62,17		
	ukupno	210195,89	3382			
Dob						
ljestvica općega nacionalnog ponosa	među skupinama	2925,26	3	975,09	51,5819	p<0,01
	unutar skupina	64332,65	3421	18,81		
	ukupno	67257,91	3424			
ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima	među skupinama	3753,81	3	1251,27	20,4805	p<0,01
	unutar skupina	206442,08	3379	61,10		
	ukupno	210195,89	3382			
Školska sprema						
ljestvica općega nacionalnog ponosa	među skupinama	3778,24	2	1889,12	101,8370	p<0,01
	unutar skupina	63479,66	3422	18,55		
	ukupno	67257,91	3424			
ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima	među skupinama	4906,92	2	2453,46	40,3953	p<0,01
	unutar skupina	205288,96	3380	60,74		
	ukupno	210195,89	3382			
Tip naselja						
ljestvica općega nacionalnog ponosa	među skupinama	1308,12	3	436,04	23,2955	p<0,01
	unutar skupina	49115,37	2624	18,72		
	ukupno	50423,49	2627			
ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima	među skupinama	3935,84	3	1311,95	20,9306	p<0,01
	unutar skupina	162218,03	2588	62,68		
	ukupno	166153,87	2591			

● **TABLICA 3**
Jednosmjerna analiza
varijance prosječnih
skalnih vrijednosti
ljestvica nacionalnog
ponosa prema
sociodemografskim
osobinama ispitanika

Kako se može zaključiti iz tablica, utjecaj spola na izraženost nacionalnog ponosa nije potvrđen. Podatak da muškarci više negoli žene podržavaju konzervativnu ideologiju, vojne programe i kaznenu politiku (na koji se učestalo nailazi u istraživanjima društveno-političkih stavova) nije, dakle, održiv kao pretpostavka za eventualne razlike između muškaraca i žena u stupnju iskazanoga nacionalnog ponosa.

Značajna razlika za obje ljestvice nacionalnog ponosa potvrđena je, međutim, kod skupina deriviranih na osnovi dobi ispitanika, školske spreme i tipa naselja, a Scheffeovi post hoc testovi ukazuju na značajne razlike među svim skupinama.

Iskazani stupanj nacionalnog ponosa značajno opada s dobi. Prosječne skalne vrijednosti za skupine derivirane po dobi u Hrvatskoj (tablica 4.) sukladne su rezultatima koje iznosi Smith (1998.) u kojima prosječne skalne vrijednosti opadaju sa 17,3 kod najstarije dobne skupine, na 14,8 kod najmlađe skupine (za opći nacionalni ponos), odnosno s 34,4 na 32,0 (za nacionalni ponos u specifičnim postignućima). Ove generacijske razlike mogle bi biti odraz društvenih promjena – ponajprije porasta masovne naobrazbe (osobito s obzirom na činjenicu da nacionalni ponos značajno opada sa stupnjem naobrazbe), no moguće je dati i drukčija objašnjenja dobivenih razlika, o čemu će poslije u tekstu biti više govora.

Tip naselja, odnosno stupanj urbanizacije naselja u kojem ispitanik živi pokazao se također značajnom odrednicom nacionalnog ponosa. Dobiveni rezultati idu u prilog Halle-rovoj (1997.) pretpostavci o razlici u iskazanom nacionalnom ponosu s obzirom na razlike u ideološko vrijednosnim preferencijama, prema kojoj stanovnici ruralnih naselja više izražavaju tradicionalističke i kolektivističke vrijednosti (kao što su sigurnost, tradicija, pa i nacionalni ponos), dok su stanovnici urbanih i urbanih naselja skloniji modernističkim vrijednostima.

U TABLICA 4
Prosječne skalne vrijednosti i standardne devijacije po skupinama deriviranim na osnovi spola, dobi i školske spreme

	Opći nacionalni ponos (min. 5 – maks. 25)		Nacionalni ponos u specifičnim postignućima (min. 10 – maks. 50)	
	M	st. dev.	M	st.dev.
Spol				
muški	17,0	4,52	32,8	7,92
ženski	17,0	4,35	32,7	7,85
Dob (godina rođenja)				
1910.-1930.	18,4	4,11	34,5	7,94
1931.-1950.	17,7	4,32	33,6	8,00
1951.-1964.	16,7	4,49	32,1	8,15
1965.-1980.	15,7	4,30	31,6	7,12
Školska sprema				
niža	18,4	3,92	34,3	7,86
srednja	16,9	4,36	32,6	7,71
visoka	15,2	4,69	30,6	7,95
Ukupno	17,0	4,43	32,7	7,88

Rezultati pokazuju da je iskazani stupanj nacionalnog ponosa značajno niži u pripadnika mlađih naraštaja, u ispitanika

višeg stupnja izobrazbe te da značajno opada s porastom razvijenosti (urbaniziranosti) naselja u kojem ispitanik živi. Pri tome se odmah nameće pitanje: upućuju li ovi rezultati na zaključak da je nacionalni ponos konzervativan, zastarjeli način razmišljanja, tipičan za starije, slabije izobražene ljude koji žive u slabo urbaniziranim naseljima; ili postoje drugi razlozi zašto nailazimo na negativnu povezanost dobi, naobrazbe i razvijenosti naselja s iskazanim stupnjem nacionalnog ponosa?

S jedne strane, pokazuje se da je nacionalni ponos kao vrijednost i način razmišljanja sve manje izrazit i manje važan za mlade naraštaje, što djelomično može biti pripisano općem trendu modernizacije i globalizacije. Makrosocijalni i povijesni razlog ove pojave može biti u tome da danas razina nacionalne države gubi na važnosti koju je ranije imala: stjecanjem višeg stupnja naobrazbe – ali i koristeći se brojnim drugim mogućnostima koje su ranije ljudima bile manje dostupne (komunikacijska eksplozija, globalna informatička povezanost, mogućnost putovanja), a koje danas svijet čine dostupnim svakom pojedincu – ljudi postaju svjesniji da je njihova nacija-država i nacionalna kultura samo jedna od mnogih u svijetu.

No, također možemo govoriti i o "učinku životnog ciklusa", s obzirom na to da učinak dobi ne nestaje kada se kontroliira učinak stupnja naobrazbe. Naime, analizom varijance prosječnih skalnih vrijednosti ljestvica nacionalnog ponosa prema dobi utvrđeno je da se na obje ljestvice učinak dobi pokazuje značajnim, čak i uz kontrolu učinka stupnja naobrazbe (tablica 5.). Iste rezultate dobivaju i Haller (1997.) te Smith i sur. (1998.).

● **TABLICA 5**
Analiza varijance
prosječnih skalnih
vrijednosti ljestvica
nacionalnog ponosa
prema dobi, uz
kontrolu učinaka
varijable naobrazbe

		suma kvadrata	df	MS	F-omjer	značajnost
ljestvica općega nacionalnog ponosa	kovarijata: naobrazba	2340,95	1	2340,95	129,147	p<0,01
	glavni učinak: dob	1493,50	3	497,83	27,465	p<0,01
	objašnjeno	5266,21	4	1316,55	72,632	p<0,01
	rezidual	61991,70	3420	18,13		
	ukupno	67257,91	3424	19,64		
ljestvica nacio- nalnog ponosa u specifičnim postignućima	kovarijata: naobrazba	2907,09	1	2907,09	48,248	p<0,01
	glavni učinak: dob	1774,69	3	591,56	9,818	p<0,01
	objašnjeno	6660,90	4	1665,23	27,637	p<0,01
	rezidual	203534,99	3378	60,25		
	ukupno	210195,89	3382	62,15		

To znači da može postojati i dodatno objašnjenje za nađene razlike. Cijeli niz pozitivnih životnih iskustava povezanih s odrastanjem i životom u nekoj državi mogli bi djelovati na jačanje identifikacije s tom državom, pa i na iskazan viši stupanj nacionalnog ponosa. Stariji ljudi su cijeli život uložili u poboljšanje i utvrđivanje svoje obiteljske situacije, često su su-

djelovali i u javnom društvenom (pa i političkom) životu svoje zajednice (na bilo kojoj razini) te su aktivno pridonosili napretku svoje zemlje (ako nikako drukčije, onda plaćanjem poreza i raznih oblika doprinosa). Zbog svega uloženog, moguće je da oni postignuća svoje zemlje doživljavaju djelomično i kao vlastita (osobna) postignuća. Stoga, čak i ako vide slabosti svoje zemlje, opravdano je pretpostaviti da će ti ljudi – u usporedbi s mlađima – ipak svoju zemlju i njezina postignuća ocijeniti mnogo pozitivnije.

Mogli bismo stoga, reći da, iako postoje naznake da je nacionalni ponos donekle tradicionalna i konzervativna vrijednost, iskazani niži stupanj nacionalnog ponosa u mlađih naraštaja nije (isključivo) odraz modernizacijskog opadanja nacionalnih vrijednosti i osjećaja, već i djelomično učinak "životnog ciklusa": mladi ljudi nisu (još) toliko pridonijeli javnom društvenom životu svojih užih i širih socijalnih krugova i javnom političkom životu, kao što su učinili stariji.

Ekstremni primjer kako odnos uloženog i dobivenog može djelovati na stupanj iskazanoga nacionalnog ponosa pokazuje se upravo na analizi utjecaja izloženosti ratnim stradanjima (tablica 6.). Naime, učinak utjecaja izloženosti ratnim stradanjima pokazuje se značajnim čak i uz kontrolu svih ostalih sociodemografskih varijabli.

U TABLICA 6

Analiza varijance prosječnih skalnih vrijednosti ljestvica nacionalnog ponosa prema izloženosti ratnim stradanjima, uz kontrolu učinaka sociodemografskih varijabli spola, dobi, naobrazbe i tipa naselja

		suma kvadrata	df	MS	F-omjer	značajnost
ljestvica općega nacionalnog ponosa	kovarijate:	5252,23	4	1313,06	75,301	p<0,01
	spol	35,57	1	35,57	2,040	p>0,1
	dob	1488,38	1	1488,38	85,355	p<0,01
	naobrazba	1446,33	1	1446,33	82,943	p<0,01
	tip naselja	309,73	1	309,73	17,762	p<0,01
	glavni učinak: izloženost ratnim stradanjima	1890,21	1	1890,21	108,399	p<0,01
	objašnjeno	7638,94	5	1527,79	87,615	p<0,01
	rezidual	59618,96	3419	17,44		
	ukupno	67257,91	3424	19,64		
ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima	kovarijate:	6430,16	4	1607,54	27,269	p<0,01
	spol	125,32	1	125,32	2,126	p>0,1
	dob	1718,47	1	1718,47	29,151	p<0,01
	naobrazba	2060,67	1	2060,67	34,956	p<0,01
	tip naselja	204,60	1	204,60	3,471	
	glavni učinak: izloženost ratnim stradanjima	3914,43	1	3914,43	66,401	p<0,01
	objašnjeno	11118,32	5	2223,67	37,721	p<0,01
	rezidual	199077,56	3377	58,95		
	ukupno	210195,89	3382	62,15		

Kao jedno od objašnjenja za dobivene rezultate izraženi-
jega nacionalnog ponosa u ispitanika koji su bili jače izloženi
ratnim stradanjima može poslužiti Inglehartova *scarcity hi-*

poteza (1990.) prema kojoj osobe koje su u nekom razdoblju svojeg života oskudijevale materijalno ili u pogledu sigurnosti (osobito u doba kriza, u što se svakako može uvrstiti problem ratne ugroženosti te posljedice rata i okupacije) iskazuju (trajni ili privremeni) otklon prema materijalističkim vrijednostima. Međutim, gledamo li to sa stajališta količine "uloženog" i "dobivenog", ljudi koji su živjeli u područjima više izloženim ratnim stradanjima i razaranjima uložili su (a i izgubili) u procesu stvaranja hrvatske države i borbe za nezavisnost nebrojeno mnogo više od onih koji takvim stradanjima nisu bili toliko izloženi – pri tome nije riječ samo o materijalnim dobrima (kuće i imanja), već i o članovima obitelji ili čitavim obiteljima – te će mnogo više cijeniti dobiveno: vlastitu slobodnu i nezavisnu državu, pa će stoga izražavati i veći nacionalni ponos.

Usporedbom rezultata dobivenih u 24 analizom obuhvaćene zemlje (tablice 7. i 8.) možemo uočiti određene sličnosti, iako su ispitivane zemlje prilično raznolike i po svojoj nacionalnoj povijesti i po trajanju socijalne demokracije te ekonomsko-političkoj snazi i napretku. U svakoj od zemalja nacionalni ponos izražava apsolutna većina građana: u prosjeku se oko 75 posto ispitanika u svakoj od zemalja slaže s tvrdnjom da bi radije bili državljani svoje zemlje nego ijedne druge na svijetu. Postotak slaganja s tom tvrdnjom kreće se od najnižih 50 posto u Nizozemskoj do čak 91 posto u SAD-u.

Također postoji i sličnost u iskazanom nacionalnom ponosu u specifičnim postignućima. U svim zemljama najjači izvor ponosa su postignuća u umjetnosti i književnosti, zatim znanstvena i tehnološka postignuća te postignuća u sportu. Na ovim dimenzijama u prosjeku oko 80 posto ispitanika u svakoj od analizom obuhvaćenih zemalja izražava visok stupanj nacionalnog ponosa, a varijacije u postocima među zemljama su relativno male. Niži postoci ponosnih ispitanika, uz veći varijabilitet, uočavaju se u ekonomsko-političkim dimenzijama.

Općenito uzevši, nacionalni ponos u specifičnim postignućima najveći je u anglosaksonskim demokracijama (Irska, SAD, Kanada, Novi Zeland, Velika Britanija) te u ekonomski naprednijim demokratskim zemljama (Austrija, Norveška), a najmanji u zemljama bivšeg socijalizma (Češka, Mađarska, Slovačka, Poljska, Rusija, Latvija). Taj se učinak ne pokazuje kod općega nacionalnog ponosa, što i ne čudi s obzirom na to da je opći nacionalni ponos odraz isključivo subjektivnog doživljavanja građana. Riječ je, naime, o tipičnom primjeru skupne pristranosti kako ga objašnjava i teorija socijalnog identiteta. Samopoiimanje pojedinca djelomično je uvjetovano i skupnom pripadnošću te je snažnije kada se vlastita skupina percipira u pozitivnim terminima, a dodatno se ojačava uspoređivanjem s drugim skupinama, pri čemu pojedinac ne perci-

pira sebe samo kao pripadnika "dobre" skupine, već skupine koja je "bolja" od drugih. Ovaj je mehanizam primjenjiv na svim razinama usporedbe, pa tako i na nacionalnoj razini u obliku subjektivnog doživljaja: "moja je nacija bolja od drugih" (Druckman, 1994.). Tvrdnje koje tvore ljestvicu općega nacionalnog ponosa zahvaćaju upravo takvo kognitivno funkcioniranje te stoga rezultati na toj ljestvici ne ovise o ekonomsko-političkim značajkama pojedine zemlje. Međutim, kada je riječ o nacionalnom ponosu u specifičnim postignućima, osobito na ekonomsko-političkim dimenzijama, tu postoji niz objektivnih pokazatelja (stvarnih rezultata i postignuća) na osnovi kojih pojedinci zasnivaju svoje procjene uspoređujući svoja očekivanja s realnim stanjem, zbog čega je i pogreška skupne pristranosti manje izražena.

☛ TABLICA 7
Ljestvica općega nacionalnog ponosa: zemlje su rangirane po prosječnoj skalnoj vrijednosti, a uz to je prikazan i postotak odgovora "u potpunosti se slažem" i "uglavnom se slažem" za svaku tvrdnju

Rang/zemlja	M	Radije bih bio državljanin (X) nekog ijedne druge zemlje na svijetu	Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim (X)	Svijet bi bio bolji kada bi ljudi iz drugih zemalja bili sićniji (X)	Općenito govoreći (X) je bolja od većine drugih zemalja	Ljudi bi trebali podržavati svoju zemlju čak i kada griješi	N
1 Bugarska	19,7	88,2	70,0	41,3	57,5	67,4	1104
2 Rusija	18,5	75,2	84,8	25,0	41,8	61,7	1585
3 Austrija	18,3	85,6	45,0	58,7	69,0	40,0	1007
4 Poljska	18,3	88,1	75,6	32,7	38,8	57,7	1598
5 Mađarska	18,2	86,6	32,0	23,7	26,5	61,2	1000
6 Slovenija	18,1	78,3	35,0	28,4	27,8	54,0	1036
7 SAD	17,7	90,8	65,4	40,3	81,2	32,0	1367
8 Japan	17,4	88,9	68,2	29,8	83,9	22,8	1256
9 Latvija	17,2	75,8	76,7	23,7	32,2	34,0	1044
10 HRVATSKA	17,0	75,6	28,2	29,2	38,5	56,3	3523
11 Kanada	17,0	78,2	54,4	44,7	76,6	15,3	1557
12 Španjolska	17,0	72,8	35,8	32,4	36,1	46,8	1230
13 Filipini	16,8	88,0	48,0	44,3	59,4	34,1	1200
14 Novi Zeland	16,8	80,9	61,2	33,5	78,2	17,7	1043
15 Norveška	16,8	77,9	50,8	23,3	67,3	26,2	1527
16 Irska	16,6	86,2	66,6	43,3	71,1	29,5	989
17 Švedska	16,2	69,6	76,8	19,3	47,7	23,9	1296
18 Velika Britanija	15,9	73,5	74,3	30,9	55,6	24,4	1058
19 Češka Republika	15,8	73,0	70,6	14,9	21,9	34,1	1111
20 Nizozemska	15,6	49,9	29,6	16,6	45,7	12,1	2089
21 Njemačka (Istočna)	15,6	73,4	84,8	20,2	36,0	25,0	612
22 Njemačka (Zapadna) ³⁾	15,1	66,3	70,8	19,6	37,4	16,7	1282
23 Slovačka	14,9	69,1	80,6	17,5	23,3	29,9	1388
24 Italija	14,5	61,8	77,3	21,8	36,8	36,8	1094

☛ TABLICA 8
 Ljestvica nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima: zemlje su rangirane po prosječnoj skalnoj vrijednosti, a uz to je prikazan i postotak odgovora "vrlo ponosan" i "donekle ponosan" za svaku tvrdnju

Rang/zemlja	M	način provođenja demokracije	politički utjecaj u svijetu	gospodarska postignuća	sustav soci- jalne skrbi	znanstvena i tehnološka postignuća	postignuća u sportu	postignuća u umjetnosti i književnosti	oružane snage	povijest	korektnost i jedna- kost prema svim dru- štvanim skupinama	N
1 Irska	39,3	75,0	79,3	81,9	64,7	81,4	96,6	95,8	88,9	93,4	69,5	989
2 SAD	38,5	83,2	79,9	81,9	50,0	94,9	88,4	88,4	90,8	87,6	57,4	1367
3 Kanada	37,5	84,3	79,1	62,2	81,4	90,3	86,2	87,8	59,8	83,8	x ^a	1557
4 Austrija	36,5	71,2	63,2	82,2	83,7	87,4	87,7	82,2	47,0	83,5	58,5	1007
5 Novi Zeland	36,4	73,1	71,4	72,1	39,2	91,4	96,7	89,2	78,6	75,3	54,1	1043
6 Norveška	35,2	79,9	77,6	79,6	61,6	80,2	90,9	74,4	42,9	79,6	45,9	1527
7 Velika Britanija	34,7	68,2	54,8	44,4	48,2	88,1	75,0	80,2	88,4	89,3	53,9	1058
8 Nizozemska	34,6	83,7	49,5	78,2	82,6	85,6	81,1	70,9	34,5	72,1	66,2	2089
9 Japan	34,5	66,4	44,8	79,6	47,1	86,6	80,8	85,0	47,9	76,8	56,6	1256
10 Španjolska	33,1	53,7	40,5	41,3	53,5	71,4	89,6	87,7	59,7	83,5	60,7	1230
11 HRVATSKA	32,7	39,5	38,7	25,3	25,6	47,7	90,0	64,1	82,4	81,7	39,9	3523
12 Filipini	32,4	52,6	38,5	49,9	52,2	58,4	80,6	75,2	52,5	83,2	50,5	1200
13 Njemačka (Zapadna)	32,2	67,5	59,9	82,5	72,1	81,7	67,9	68,9	31,1	33,7	37,8	1282
14 Švedska	31,6	64,4	41,1	17,4	64,7	86,0	83,4	71,8	32,6	67,3	42,7	1296
15 Bugarska	31,4	31,0	36,4	26,1	17,7	59,9	92,7	88,5	62,2	92,7	55,4	1104
16 Njemačka (Istočna)	31,0	34,4	62,4	82,8	39,4	87,1	81,1	80,8	27,9	30,9	25,5	612
17 Slovenija	30,9	21,2	29,1	34,2	30,1	64,3	92,8	80,9	59,4	79,4	41,4	1036
18 Italija	30,5	25,7	22,5	40,3	27,7	82,2	90,1	96,0	43,9	89,6	21,3	1094
19 Češka Republika	29,5	35,0	50,9	42,4	18,7	59,5	71,6	85,5	18,2	91,1	21,2	1111
20 Mađarska	28,4	20,0	18,1	8,7	7,2	78,3	87,2	89,0	27,9	72,4	43,9	1000
21 Slovačka	28,2	21,5	18,5	30,9	22,2	50,5	69,6	78,7	52,4	81,3	27,0	1388
22 Poljska	28,2	24,3	36,2	28,5	16,8	58,3	44,9	69,8	59,5	80,4	32,1	1598
23 Rusija	28,0	20,0	32,0	16,5	8,3	72,9	79,6	82,6	43,1	81,8	9,3	1585
24 Latvija	27,8	39,6	37,9	21,5	12,0	48,1	76,5	84,4	24,7	71,0	29,0	1044

Hrvatska na obje ljestvice po rangu zauzima otprilike središnje mjesto: na ljestvici općega nacionalnog ponosa – deseto, a na ljestvici nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima – jedanaesto mjesto. Po postotku ispitanika koji izjavljuju da se “u potpunosti” ili “uglavnom” slažu s tvrdnjama ljestvice općega nacionalnog ponosa, Hrvatska uglavnom ne odstupa od prosjeka, a veće odstupanje uočava se samo kod tvrdnje “Danas postoje neke stvari zbog kojih se stidim Hrvatske” – s kojom tek 28 posto ispitanika izražava slaganje. To je ujedno i najniži postotak slaganja s navedenom tvrdnjom, a njegov raspon kreće se čak do 85 posto u Rusiji i Istočnoj Njemačkoj.

Zanimljivo je da se zemlje koje na ljestvici općega nacionalnog ponosa zauzimaju gornje položaje (Bugarska, Rusija, Poljska, Mađarska, Slovenija), na ljestvici nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima nalaze upravo pri dnu ljestvice. Moguće objašnjenje jest da je u zemljama bivšeg socijalizma u novonastalim društveno-političkim promjenama došlo do jačanja nacionalnih osjećaja (koji se u slučaju općega nacionalnog ponosa očituju u izraženijoj skupnoj pristranosti), ali i do porasta očekivanja koja građani postavljaju prema novom društvenom poretku – koja su pak (s obzirom na dobivene rezultate) u raskoraku sa stvarnim stanjem.

U slučaju Hrvatske ovakvo se obrtanje položaja ne javlja, iako je i ona zemlja bivšeg socijalizma. Moguće je da građani Hrvatske odnos svojih očekivanja i stvarnog stanja shvaćaju kroz prizmu “uloženog” i “dobivenog” u procesu borbe za nezavisnost te stoga, iako u nekim dimenzijama nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima oni izražavaju niži stupanj ponosa, ukupno gledajući, u Hrvatskoj ne postoji toliki nerazmjer iskazanoga općeg nacionalnog ponosa i ponosa u specifičnim postignućima, kao što je slučaj kod većine zemalja bivšeg socijalizma.

Izražen stupanj ponosa varira donekle i s obzirom na nacionalnu političku povijest. Visoki stupanj nacionalnog ponosa zamjećuje se u zemljama koje su dugo bile potlačene stranom silom, ali su konačno uspjele izboriti vlastitu nezavisnost, što se osobito dobro vidi na primjeru SAD-a i Irske, ali i baltičkih zemalja (dugo “pod kapom” Rusije), Bugarske (koja se tek nakon više stoljeća oslobodila vladavine Otomanskog Carstva), Mađarske (nakon dugogodišnje dominacije Austrije u Austro-Ugarskoj Monarhiji), Poljske (koja je bila podijeljena između Austro-Ugarske, Prusije i Rusije) i, konačno, Slovenije i Hrvatske (koje su Domovinskim ratom uspjele izboriti vlastitu nezavisnost).

Međutim, Smithova (1998.) i Hallerova (1997.) pretpostavka o manje izrazitom nacionalnom ponosu u zemljama koje

su izgubile u Drugom svjetskom ratu nije u potpunosti potvrđena. Naime, iako je iskazani stupanj nacionalnog ponosa u Njemačkoj i Italiji prilično nizak (osobito na ljestvici općega nacionalnog ponosa), isto se ne može ustvrditi i za Japan (koji je, uz Njemačku i Italiju, bio najveći gubitnik u Drugome svjetskom ratu). Na ljestvici nacionalnog ponosa u specifičnim postignućima na dimenzijama "povijest" i "oružane snage" vrlo mali postotak Nijemaca iskazuje ponos. S obzirom na činjenicu da je vojska (Zapadne) Njemačke danas jedna od najbolje uvježbanih i opremljenih u Zapadnoj Europi (čak i ako ne posjeduje atomsko oružje) – nizak stupanj ponosa u ovoj dimenziji mogao bi biti povezan s traumatskim povijesnim iskustvom Njemačke ne samo kao gubitnika, nego i glavnog začetnika Drugoga svjetskog rata. No, dok tek 30 posto Nijemaca izjavljuje da je ponosno na svoju povijest i oružane snage, u Italiji i Japanu ih to čini mnogo više: 44 posto u Italiji i 48 posto u Japanu ih je ponosno na svoje oružane snage, a čak 90 posto Talijana i 77 posto Japanaca ponosno je na svoju povijest.

Talijani, doduše, iskazuju vrlo nizak stupanj nacionalnog ponosa u dimenzijama "način provođenja demokracije", "politički utjecaj u svijetu" i "sustav socijalne skrbi", no ovi su rezultati, čini se, u svezi s trajnim problemima talijanske demokracije još od Drugoga svjetskog rata koja je karakterizirana silnom nestabilnošću vlade, ekstremnom razinom političke korupcije i trajnim političkim skandalima.

S obzirom na navedeno, moglo bi se reći da nacionalni ponos ovisi u određenoj mjeri o nacionalnoj povijesti, postignućima zemlje i njezinoj aktualnoj poziciji u svijetu, odnosno da ekonomski uspjeh zemlje, njezina vojna snaga, demokratska konstitucija i povijesno iskustvo borbe za nezavisnost pridonose iskazanom nacionalnom ponosu. Međutim, nema jasnih naznaka da razlike u iskazanom nacionalnom ponosu među državama proizlaze isključivo iz razlika u političkim režimima ili načinima uspostave različitih nacija-država, niti dobivene razlike mogu biti pripisane isključivo razlikama u stupnju ekonomskog razvoja. Naime, rezultati pokazuju da nacionalni ponos ne zahtijeva nužno nacionalno gospodarsko bogatstvo: neke od zemalja s niskim bruto nacionalnim dohotkom (Irska, Španjolska) imaju veći nacionalni ponos u obje ljestvice, dok neke s visokim BND i visokim životnim standardom (Njemačka, Švedska⁵) imaju manji odnosno ispodprosječni nacionalni ponos. Moguća implikacija ovoga nalaza jest da nacionalni ponos, kao politička vrijednost, proizlazi zapravo iz brojnih čimbenika čije se djelovanje trajno međusobno isprepleće i stoga je gotovo nemoguće utvrditi (barem na ovoj razini analize) konkretan prinos svakoga od njih.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako je ovaj rad jedan od rijetkih u kojima je konstrukt nacionalnog ponosa kvantificiran na velikom reprezentativnom uzorku hrvatske punoljetne populacije, svakako valja uzeti u obzir njegova ograničenja koja neupitno nameće jednokratno mjerenje, a zbog kojih je nemoguće doći do spoznaja o uzročno-posljedičnim vezama. Ipak, s obzirom na dobivene rezultate, moguće bi bilo zaključiti sljedeće: nacionalni ponos u Hrvatskoj je široko rasprostranjen i izražava ga apsolutna većina građana. Ne bi stoga bilo ispravno govoriti o nacionalnom ponosu kao o tradicionalnom osjećaju koji se javlja samo u rijetkim kriznim situacijama, već radije – kao o trajnom općepozitivnom stavu prema vlastitoj državi i naciji. Sukladno polaznim pretpostavkama, potvrđen je utjecaj dobi, naobrazbe (odnosno školske spreme), tipa naselja i izloženosti ratnim stradanjima na izraženost nacionalnog ponosa, dok se utjecaj spola nije pokazao statistički značajnim. Rezultati pokazuju da je iskazani stupanj nacionalnog ponosa značajno niži u pripadnika mlađih naraštaja, u ispitanika višeg stupnja naobrazbe te da značajno opada s porastom razvijenosti (urbaniziranosti) naselja u kojem ispitanik živi. Iako opći porast postmaterijalističkih vrijednosti i vjerovanja pretpostavlja gubljenje osjećaja patriotizma i nacionalnog ponosa, pogrešno bi bilo pripisati dobivene razlike isključivo općim društvenim promjenama modernizacije i porasta masovne izobrazbe; čini se da važnu ulogu ima i učinak “životnog ciklusa”, odnosno vrednovanje postojećeg (“dobivenog”) na osnovi “uloženog”.

Da proces modernizacije i globalizacije ipak ne rezultira znatnim opadanjem nacionalnog ponosa, moguće je uočiti i usporedbom rezultata na međunacionalnoj razini: građani zemalja koje se mogu nazvati uspješnim zapadnim demokracijama (osobito SAD-a) iskazuju vrlo visok stupanj nacionalnog ponosa, a općenito gledajući, većina ljudi je i dalje ponosna na svoje zemlje, dok tek izrazita manjina izražava da je “vrlo malo” ili “uopće nije” ponosna na svojoj zemlji.

Izraženi stupanj ponosa varira donekle i s obzirom na nacionalnu političku povijest: viši je u zemljama koje imaju snažnu tradiciju borbe za vlastitu nezavisnost i ojačanu svijest o izgrađivanju nacije u nezavisnom društvu. Pokazano je, nadalje, da osjećaj ponosa pobuđuju najrazličitija postignuća i institucije, pri čemu veći ponos izazivaju kulturno-povijesne značajke zemlje, a puno manji ekonomsko-političke, što ovisi donekle i o količini objektivnih pokazatelja na osnovi kojih ljudi donose svoje procjene. Dobiveni rezultati također ukazuju na to da osjećaji ponosa prema vlastitoj naciji, koji proizlaze iz difuzne emocionalne vezanosti uz simbole nacionalnog identiteta, nadjačavaju materijalne beneficije koje gra-

đani očekuju od svojih zemalja, stoga ekonomske teškoće neće nužno dovesti do naglog slabljenja nacionalnog ponosa. Nacionalni je ponos također relativno neovisan o (manjim) pogreškama koje svaka vlada gotovo svakodnevno čini, što se osobito iskazuje u razdoblju stvaranja vlastite nacije u kojem nastanak nezavisne države stimulira nacionalni ponos bez obzira na pogreške koje su u tom vremenu učinjene.

Nacionalni ponos podržava i ojačava društvenu harmoniju, a opstat će najbolje kada je ukorijenjen u iskustvo običnih građana, kada povezuje sveopće nacionalne simbole i zadovoljstvo svakodnevnim životom.

BILJEŠKE

¹ Hobsbawm čak "spremnost da se umre za domovinu" naziva "indeksom patriotizma".

² Dvodimenzionalnost konstrukta nacionalnog ponosa empirijski je potvrdio Hjern (1998.) koji je faktorskom analizom čestica ljestvice nacionalnog ponosa dobio upravo navedena dva faktora: kulturno-povijesni i ekonomsko-politički.

³ Rezultati za Istočnu i Zapadnu Njemačku prikazani su odvojeno s obzirom na to da su četiri desetljeća te zemlje – po svojem ustrojstvu i međunarodnim političkim orijentacijama bile temeljno različite, a što je moglo imati trajnijeg utjecaja na nacionalni ponos njihovih građana, a te bi eventualne razlike mogle biti zamjetne i danas.

⁴ Kanada ovu tvrdnju nije uvrstila u svoj upitnik.

⁵ Donekle začuđuje relativno nizak stupanj iskazanog nacionalnog ponosa u Švedskoj, s obzirom na njezin ekonomski uspjeh i sveobuhvatan sustav socijalne skrbi koji je često rabljen i kao model u drugim zemljama. Jedno od objašnjenja jest da je ovom rezultatu mogla pridonijeti ozbiljna ekonomska kriza koja je krajem 80-ih zahvatila Švedsku, rezultirajući visokim porastom nezaposlenosti. Haller (1997.), pak, smatra da Šveđani općenito izražavaju jaku "kozmpolitsku orijentaciju" koja se očituje u niskom stupnju nacionalnog ponosa kao i niskom stupnju identifikacije s vlastitom nacijom.

LITERATURA

Dogan, M. (1998), The Decline of Traditional Values in Western Europe: Religion, Nationalism, Authority, *International Journal of Comparative Sociology*, 39(1): 77-90.

Druckman, D. (1994), Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective, *Mershon International Studies Review*, 38: 43-68.

Haller, M. (1997), *National Identity and National Pride in Comparative Perspective*, Paper presented at the 3rd Conference of the European Sociological Association, 27-30 August 1997, University of Essex.

Hjern, M. (1998), National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four Western countries, *Acta Sociologica*, 41: 335-347.

Hobsbawm, E. J. (1993), *Nacije i nacionalizam*, Novi Liber, Zagreb.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 545-565

FERIĆ, I.: NEKE...

Inglehart, R. (1990), *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press.

McCrone, D., Surridge, P. (1998), National identity and national pride, U: Jowell, R. (ed.) *British – and European – social attitudes: the 15th report*. Ashgate Publishing, Aldershot: Dartmouth.

Rose, R. (1984), National pride: Cross-national surveys, *Studies in Public Policy* No.136, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.

Rose, R., Haerpfer, C. (1998), New Democracies Barometer V, *Studies in Public Policy* No. 306, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow.

Smith, T., Jarkko, L. (1998), *National Pride: A Cross-national Analysis*, GSS Cross-national Report No.19, National Opinion Research Center, University of Chicago.

Šiber, I. (1998), *Osnove političke psihologije*, Politička kultura, Zagreb.

Vresk, M. (1982.-83.), Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, *Radovi GO*, br. 17-18, Zagreb.

Some Sociodemographic and Contextual Determinants of National Pride

Ivana FERIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

In this paper the author makes an attempt at answering whether national pride is a traditional feeling which occurs exclusively in rare situations of crisis, or if it is a permanent generally-positive attitude towards one's own state and nation. Differences in the expressed national pride with regard to certain sociodemographic, i.e. contextual characteristics: gender, age, education, town size, and degree of exposure to war suffering, have been analysed. The results indicate that the expressed degree of national pride is significantly lower in members of the younger generation and those who are better educated, while it is inversely proportionate to the degree of development (urbanization) of the examinee's domicile. By comparing results obtained in 24 countries it has been established that the degree of national pride depends to a certain extent on the national and political history, country's achievements and its current position in the world community. However, there are no clear indications that the differences in the expressed degree of national pride are exclusively the result of differences among political regimes or modes of establishing various nation-states, nor can the differences obtained be attributed only to those existing in the degree of economic development.

Einige soziodemographische und kontextuelle Merkmale des Nationalstolzes

Ivana FERIĆ

Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Vorliegende Arbeit bemüht sich um eine Antwort auf folgende Frage: Ist Nationalstolz ein traditionsbestimmtes Gefühl, das ausschließlich in seltenen, krisenhaften Situationen zutage tritt, oder ist hier von einer dauerhaften und allgemein-positiven Einstellung zu Staat und Nation die Rede? Die unterschiedlichen Ausprägungen des Nationalstolzes, sichtbar an bestimmten soziodemographischen bzw. kontextuellen Merkmalen wie Geschlechtszugehörigkeit, Alter, Bildungsstand, Größe des Wohnorts sowie Ausmaß, in dem die jeweilige befragte Person den Auswirkungen kriegerischer Kampfhandlungen ausgesetzt war, wurden einer Analyse unterzogen. Es zeigte sich, dass die Intensität des Nationalstolzes wesentlich geringer ist bei jüngeren Menschen sowie bei Personen mit höherem Bildungsstand; ferner steht der Nationalstolz in umgekehrt proportionalem Bezug zum Entwicklungsgrad (Urbanisierungsgrad) des Wohnorts des/der jeweiligen Befragten. Ein Vergleich der Ergebnisse aus 24 Ländern erwies, dass die Intensität des Nationalstolzes in gewissem Maße abhängt von der politischen Nationalgeschichte des Landes, seinen Errungenschaften und seinem aktuellen internationalen Ansehen. Es gibt jedoch keine klaren Anhaltspunkte für die Annahme, dass die Unterschiede in der Intensität des Nationalstolzes ausschließlich auf Unterschiede zwischen den politischen Regimes oder den Entstehungsweisen der jeweiligen Nationen und Staaten zurückzuführen sind. Genausowenig können die ermittelten Unterschiede ausschließlich den unterschiedlichen Entwicklungsgraden in der Wirtschaft zugeschrieben werden.